

แนวทางไปสู่สังคมไทยในอนาคต

Toward the New Society of Thailand

ดร.ประทีป สยามชัย
Dr. Prateep Siamchai

ABSTRACT

Most of the third world countries today have followed the pattern of industrialized countries in developing their nations but this is not the practical way out. The industrialized countries today face many problems such as environmental pollution, energy shortage, unemployment, overcrowded cities, and mental disease. The third world countries themselves also cannot get out of the vicious circle of poverty characterized by poor agricultural production, illiteracy, unemployment, malnutrition, disease, and social injustice. The best way out especially for the third world countries is to emphasize on self-reliance. This means that people produce their own goods and services, utilize their own resources such as land and labors, and use appropriate technology. Thailand as the developing nation should direct her effort to develop a self-reliant society. The mean to this end is through education. People should be trained in using appropriate technology, self-government, communication, and religious practices. The purpose of the development is to ensure good life for people but not for power.

ประเทศในโลกที่สามขณะนี้กำลังมองหาหนทางที่จะพัฒนาประเทศอย่างไร ตัวอย่างที่ประเทศเหล่านี้จับตามองอยู่ก็คือ ประเทศที่พัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม แล้วได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป และประเทศญี่ปุ่น และก็ได้เจริญตามรอยประเทศที่พัฒนาแล้วเหล่านี้ อย่างไรก็ตามมีหลายประเทศที่ยังเคลงใจอยู่ว่าจะพัฒนาตามประเทศที่พัฒนาแล้วเหล่านี้หรือไม่ เพราะประเทศที่พัฒนาแล้วเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะมีความสุขสมบูรณ์ทางด้านวัตถุเพียงใด แต่ก็มีปัญหาทุกขภัยเคลือบแฝงอยู่ ซึ่งแม้แต่ประชาชนในประเทศที่พัฒนาแล้วเองก็อาจทนไม่ได้ ปัญหาต่าง ๆ ที่ประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศอุตสาหกรรมต้องเผชิญอยู่ได้แก่

1. สภาพแวดล้อมเป็นพิษ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศยุโรป อเมริกา และญี่ปุ่น หรือในแหล่งที่มีโรงงานอุตสาหกรรม ของเสียจากโรงงาน ซึ่งมีสารพิษเจือปนอยู่ ทำให้น้ำเน่าเสีย น้ำเหล่านี้จะไหลลงสู่ทะเล ทำให้สัตว์น้ำและพืชไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งครั้งหนึ่งเคยอุดมสมบูรณ์ด้วยปลาชนิดต่าง ๆ แต่ขณะนี้แทบไม่มีปลาเหลืออยู่เลย ที่ประเทศญี่ปุ่นน้ำเสียจาก

โรงงานอุตสาหกรรมไหลลงมหาสมุทร น้ำทะเลไม่เสียก็จริง แต่ปลาที่อยู่ใกล้บริเวณเกาะได้รับสารพิษเข้าไปเช่นตะกั่ว แมงกานีส เป็นต้น คนที่รับประทานปลาจะเกิดโรคมองเสื่อม เป็นอัมพาต ร่างกายชุกชืด ปลาในทะเลญี่ปุ่นจึงไม่ปลอดภัยสำหรับคนบริโภค เหม่าควันจากโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ทั่วยุโรป รวมตัวกันเข้าเป็นก้อนเมฆหมอกมา เมื่อรวมตัวกับก้อนเมฆไอน้ำเข้า ฝนที่ตกลงมาจึงกลายเป็นฝนกรด ทำให้ทะเลสาบต่าง ๆ ทางตอนเหนือของยุโรป ซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีธรรมชาติสวยงามอุดมด้วยปลา แต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีปลาอยู่เลย แม้แต่น้ำก็ไม่สามารถใช้ดื่มหรือใช้ทางการเกษตรได้ ฝนกรดนี้ก็ปรากฏในประเทศสหรัฐอเมริกาเช่นกัน นอกจากนี้สภาพแวดล้อมยังเป็นพิษเนื่องมาจากยาฆ่าแมลง เหม่าควันรถยนต์ คราบน้ำมันจากเรือเดินทะเลสภาวะเหล่านี้ ไม่เพียงแต่เป็นอันตรายต่อบางส่วนของโลกเท่านั้น ยังอาจแผ่ขยายครอบคลุมไปทั่วโลกได้ ในประเทศไทยแม้แต่น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมเพียงไม่กี่แห่งก็สามารถทำอันตรายให้แก่สัตว์น้ำในแม่น้ำแม่กลองและในอ่าวไทยเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีค่ามากกว่ารายได้จากโรงงานอุตสาหกรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจักษ์ ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เสียอีก ดังนั้นการที่จะก้าวตามอุตสาหกรรมไปว่า จะต้องพึงระวัง

2. การขาดแคลนพลังงาน ประเทศอุตสาหกรรมต้องใช้พลังงานเป็นจำนวนมาก การใช้พลังงานนี้จะเพิ่มขึ้นในปีหนึ่ง ๆ เกือบเท่าตัว แต่พลังงานมีจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังงานที่ได้จากน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ และถ่านหิน การขาดแคลนพลังงานนั้นจะเป็นไปในลักษณะฉับพลัน โดยผู้เชี่ยวชาญทางเรื่องนี้ได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบกับเห่นในสระที่เติบโตเต็มสระใน 1 เดือน เห่นจะเติบโตเท่าตัวทุกวัน และในวันที่ 29 ของเดือนจะมีเพียงครึ่งสระ และเพียงวันเดียวในวันที่ 30 เห่นจะโตเต็มสระพอดี การใช้พลังงานก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน บางท่านทำนายว่าในปี ค.ศ. 2000 โลกจะเริ่มขาดแคลนน้ำมันอย่างหนัก (Brown, 1978) และถ้าเป็นเช่นนั้นจริงโรงงานก็จะต้องหยุดทำงาน มีคนว่างงานเป็นจำนวนมาก รถโดยสาร รถส่วนบุคคลไม่สามารถเดินต่อไปได้ การส่งสินค้าและอาหารจะหยุดชะงักลง ไฟฟ้าดับ น้ำประปาหยุดไหล ขอให้ท่านลองจินตนาการว่าเมืองอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ จะโกลาหลแค่ไหน ประเทศไทยยังโชคดีที่มีเมืองใหญ่ ๆ ไม่มากนัก ประชาชนร้อยละ 80 ยังอยู่ในชนบท ดังนั้นการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ หรือการรวมตัวกันอย่างหนาแน่นน่าที่ควรระวังหลีกเลี่ยง

3. การว่างงาน ในสังคมอุตสาหกรรมนั้นสิ่งที่มีอยู่เป็นประจำคือการว่างงาน การว่างงานนี้อาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเช่นการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์หรือหุ่นยนต์แทนคน การสูญเสียตลาดการค้า เช่นบริษัทใหญ่ ๆ ในสหรัฐอเมริกาปิดกิจการลงเพราะไม่สามารถจะแข่งขันกับรถยนต์จากประเทศญี่ปุ่นได้ บริษัทผลิตแผ่นเสียงต้องเลิกกิจการเพราะไม่สามารถจะแข่งขันกับเทปบันทึกเพลงที่ผลิตออกมาใหม่ได้ บริษัทผลิตโทรทัศน์ในประเทศเยอรมันนี้บริษัทหนึ่งต้องปิดกิจการ มีคนว่างงานมากกว่าแสนคนเพราะไม่สามารถผลิตโทรทัศน์แข่งกับต่างประเทศได้ ลักษณะเช่นนี้จะมีอยู่ทั่วไปในประเทศอุตสาหกรรม ในประเทศไทยการว่างงานในภาคอุตสาหกรรมยังมีน้อย จึงนับว่าเป็นโอกาสที่ว่าเราจะเลือกดำเนินงานอุตสาหกรรมในรูปแบบใดถึงจะเหมาะสม

4. ความแออัดของประชากร ในประเทศอุตสาหกรรมจะมีเมืองใหญ่ ๆ ที่เป็นเมืองอุตสาหกรรม เมืองเหล่านี้มีประชากรอยู่กันอย่างหนาแน่นทำให้เกิดการขาดแคลนที่พักอาศัย มีแหล่งสลัมเกิดขึ้นอย่างมากมาย ขาดสวนสาธารณะและที่พักผ่อนหย่อนใจ การจราจรติดขัด อากาศไม่บริสุทธิ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้บั่นทอนสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ

5. ความเสื่อมโทรมทางด้านจิตใจ การอยู่กันอย่างแออัดกันในเมืองใหญ่ ๆ ทำให้ความผูกพันระหว่างบุคคลในสังคมมีน้อยลง ต่างคนต่างอยู่ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตัวใครตัวมัน ไม่มีการช่วยเหลือกัน สภาพเช่นนี้ทำให้คนเกิดความว้าวุ่น ขาดที่พึ่ง ขาดจุดมุ่งหมายในชีวิต ความผูกพันเกี่ยวกับชุมชนมีน้อย มักจะรู้จักกันเฉพาะในกลุ่มที่ทำงานด้วยกันเท่านั้น

ถ้าจะพิจารณาถึงสภาพของสังคมไทย ซึ่งเรียกว่าเป็นสังคมที่กำลังพัฒนา (หมายถึงเฉพาะไปสู่การอุตสาหกรรมอย่างประเทศตะวันตกหรือญี่ปุ่น) นั้นประสบปัญหาอย่างไร ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และปัญหาอื่น ๆ ผู้เขียนขอให้ความคิดเห็นดังนี้

1. การผลิตทางด้านเกษตรกรรมโดยทั่วไปยังขาดประสิทธิภาพ ประชาชนยังขาดแคลนความรู้ความชำนาญในการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ได้ผลผลิตต่ำ การลงทุนสูง คุณภาพไม่ดีพอ ไม่เป็นที่ยอมรับกันในตลาดภายในและภายนอกประเทศ ต้องประสบปัญหาขาดทุนอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดความยากจน ไม่สามารถจะพึ่งตนเองได้

2. ความรู้พื้นฐานยังต่ำ คนส่วนใหญ่ของประเทศยังเป็นผลผลิตของระบบการศึกษาภาคบังคับ 4 ปี เท่านั้น มีความรู้พออ่านออกเขียนได้และทำเลขเป็นบ้าง ซึ่งความรู้ที่ได้รับนี้ไม่เพียงพอที่จะดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะนี้สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และด้านอื่น ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมาก ประชาชนควรได้รับการศึกษาสูงขึ้น การขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 6 ปี เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2520 นั้นนับว่าเป็นสิ่งที่ดี อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่าการศึกษาภาคบังคับสำหรับประชาชนอย่างน้อยควรเป็น 9 ปี

3. **ขาดทักษะในการพึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองในระดับชุมชน** ประสพการณ์ของชุมชนที่ได้รับตลอดมาคือ เมื่อมีปัญหาอะไรไม่ว่าจะเป็นทางด้านอาชีพ การศึกษา สาธารณะสุข การคมนาคมและเรื่องอื่น ๆ ก็ต้องคอยให้ทางราชการเข้าไปแก้ไข ซึ่งราษฎรถือว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนที่จะต้องแก้ไข ทางราชการเองมักขาดงบประมาณและมีความล่าช้า ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาได้ทัน ดังนั้นชุมชนควรได้รับโอกาสพึ่งตนเอง รู้จักปกครองตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและแก้ปัญหามาของตนเอง ซึ่งก็จะได้รับประโยชน์ทั้งสองฝ่ายคือรัฐบาลและประชาชนเองด้วย

4. **ไม่สามารถใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ** ประชาชนขาดการสะสมทุนทรัพย์ ทรัพยากรที่มีอยู่มักใช้จ่ายไปเกี่ยวกับงานประเพณีและงานบรรเทิง ที่ทำมาหากินจำกัด ทรัพยากรที่เป็นบุคคลก็ไม่สามารถใช้ได้อย่างเต็มที่ เพราะขาดความรู้และทักษะ

5. **ความเหลื่อมล้ำในสังคม** ตัวอย่างเช่น ระหว่างคนในเมืองและคนในชนบท คนในเมืองได้รับบริการดีกว่า เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา การสาธารณสุข ถนนหนทาง ความปลอดภัยและการศึกษา ส่วนคนในชนบทขาดแคลนสิ่งเหล่านี้ นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่ยังเสียเปรียบในเรื่องการผูกขาดการผลิตและการจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร การเอารัดเอาเปรียบทางการค้า การกู้ยืมเงิน และช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมีมาก

จะเห็นว่าประเทศอุตสาหกรรมก็ดี หรือประเทศที่กำลังพัฒนาก็ดี ต้องเผชิญปัญหาอันหนักหน่วงเช่นเดียวกัน เพราะปัญหาเหล่านี้สร้างความทุกข์ยากมาสู่มวลมนุษย์และการอยู่รอดของสังคมพอ ๆ กัน และสิ่งที่น่าแปลกก็คือทั้งสองกลุ่มประเทศนี้มาขึ้นอยู่ที่จุดเดียวกัน เพื่อมองหารูปแบบของสังคมในอนาคต และรูปแบบของสังคมที่มองนี้ก็เป็นรูปแบบของสังคมที่คล้ายกันคือ เป็นสังคมที่พึ่งตนเอง (self-reliance) ซึ่งเป็นสังคมที่มีขนาดเล็กลง เน้นการประหยัดพลังงานและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สงวนและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยเหลือตัวเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางการผลิต

และบริการ ขระดับศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ เหนืออวตฺย Toffler (Toffler, 1981) ได้ให้ข้อคิดในฐานะที่เป็นบุคคลในสังคมอุตสาหกรรมเกี่ยวกับสังคมในอนาคต จากเรื่องที่เขาเขียน Toward a "Third Wave" Civilization พอสรุปได้ดังนี้

1. งานหรือการทำงานเน้นที่ครอบครัว งานส่วนหนึ่งอาจทำที่โรงงานอุตสาหกรรม หรือนำจากโรงงานมาทำที่บ้านก็ได้ ทุกคนในครอบครัวช่วยกันทำงาน เด็กช่วยพ่อแม่ทำงานตั้งแต่อายุน้อย เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้วก็ยังช่วยครอบครัวทำงานอยู่ และในเวลาเดียวกันก็ศึกษาหาความรู้ไปพร้อมกัน การดำรงชีวิต การทำงาน และการศึกษาจะควบคู่กันไปตลอดชีวิต

2. คนทำงานหลายอย่างเพิ่มขึ้น แทนที่จะทำงานอย่างเดียวในโรงงานอุตสาหกรรม เขาจะมีงานทำที่บ้านด้วย ทำให้คนเรารู้จักคุณค่าของชีวิต และรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น ทุกคนเป็นตัวของตัวเอง ไม่ได้ทำงานแบบกรรมกรที่นายจ้างจะใช้ให้เขาทำอะไรก็ได้

3. ครอบครัวผลิตสินค้าและบริการเพื่อตนเอง และในเวลาเดียวกันก็เพื่อผู้อื่นด้วย อาจเป็นการขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าก็ได้ จะไม่เหมือนสังคมอุตสาหกรรมที่คนคนหนึ่งผลิตของแต่อย่างเดียว หรือเป็นผู้ซื้อแต่อย่างเดียว การช่วยตนเองนี้ได้แก่การผลิตอาหารเพื่อรับประทานในครอบครัว ทำเครื่องใช้เอง สร้างหรือซ่อมแซมบ้านของตนเอง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มสนใจที่จะช่วยเหลือกันทำงาน ช่วยเหลือกันทางด้านบริการสาธารณสุข การรักษาพยาบาล การป้องกันโจรผู้ร้าย และการป้องกันสาธารณะภัยอีกด้วย การพึ่งตนเองนี้ทำให้สังคมมีความคงทนต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นอันมาก

ขอให้เราหันกลับมาดูความคิดเห็นของคนในประเทศโลกที่สามบ้างว่ามีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับสังคมในอนาคตของประเทศเหล่านี้ Omo-Fadaka (Omo - Fadaka, 1978) เป็นนักนิเวศวิทยาชาวไนจีเรีย อาฟริกา ตั้งข้อสังเกตว่าประเทศโลกที่สามตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา พยายามที่จะทำตามประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย เช่น พยายามลงทุนทางอุตสาหกรรมพัฒนา

เมืองใหญ่ ๆ เน้นอุตสาหกรรมเกษตรและใช้เครื่องจักรกลเพิ่มรายได้ประชาชาติ ส่งเสริมให้ต่างชาติมาลงทุนในประเทศ ขอความช่วยเหลือจากประเทศอุตสาหกรรม เพิ่มการส่งสินค้าออก ลดประชากรในประเทศ และพยายามรวมชนเผ่าต่าง ๆ ให้อยู่ภายใต้รัฐบาลกลาง ผลเป็นอย่างไรนั้น องค์การสหประชาชาติได้ทำการสำรวจประเทศที่สามที่ดำเนินตามนโยบายนี้ปรากฏว่าประชาชนไม่เพียงแต่ยากจนเหมือนเดิม บางแห่งยิ่งเลวร้ายไปกว่าเดิมเสียอีก ความยากจนนั้นไม่เพียงแต่ทำลายคุณภาพของชีวิตเท่านั้น แม้แต่ชีวิตเองก็อาจถูกทำลายไปด้วย ช่องว่างระหว่างคนจนคนรวยยิ่งห่างกันไปมากขึ้นทุกที การพัฒนาเศรษฐกิจแบบเน้นเมืองอุตสาหกรรมทำให้คนรวยยิ่งรวยมากขึ้น คนจนก็ยิ่งจนลง ยิ่งพัฒนาเท่าใดก็เท่ากับเพิ่มวงจรมหาความยากจนให้รุนแรงมากขึ้น

ดังนั้นทางออกของโลกที่สามก็คือการพึ่งตนเอง (self - reliance) โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่คือ แผ่นดินและคน ไม่ใช่เงินทุนและเครื่องจักรอย่างในประเทศอุตสาหกรรม จุดมุ่งหมายไม่ใช่เพื่อความร่ำรวยแต่เพื่อขจัดความทุกข์ยากของประชาชน แม้แต่ในประเทศที่เจริญด้วยวัตถุก็มีได้หมายความว่าความทุกข์ยากจะหมดไป แต่ความทุกข์ยากนั้นอาจแก้ไขโดยการพัฒนาจิตใจควบคู่กันไปด้วย

นโยบายพึ่งตนเองต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่ตนเองมีอยู่และการรู้จักตนเอง ประเทศที่กำลังพัฒนาควรสร้างเอกลักษณ์ และศักดิ์ศรีของตนจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่ตนเองมีอยู่ไม่ควรไปเอาอย่างประเทศอื่น การเข้าใจพลังในตนเอง และเริ่มช่วยตนเองเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา การพึ่งตนเองเป็นการสนับสนุนให้ใช้แรงงาน ซึ่งประเทศที่สามมีอยู่อย่างมากมายแทนการใช้เงินทุนโดยต้อนโยบาย “เปลี่ยนแรงงานให้เป็นเงิน”

การที่จะให้ประชาชนแต่ละท้องถิ่นพึ่งตนเองได้นั้น รัฐบาลจะต้องใจกว้าง โดยกระจายอำนาจการตัดสินใจไปสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ ศาสนา แต่ละชุมชนสร้างโครงการพัฒนาขึ้นมาตามความต้องการและกำลังทรัพยากรที่มีอยู่ ถ้า

รัฐบาลไม่ปล่อยให้ชุมชนตัดสินใจด้วยตนเอง ชุมชนก็ไม่กระตือรือร้นที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตน นักการเมืองหรือผู้เชี่ยวชาญเพียงไม่กี่คนของรัฐบาลไม่สามารถจะช่วยพัฒนาท้องถิ่นได้ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอาจต้องช่วยเหลือในบางท้องถิ่นที่ทำผิดพลาดมากหรือออกนอกกลุ่มนอกทางจนเกินไป

ขอล่าวสรุปย่ออีกครั้งหนึ่งว่า จุดสนใจที่ประเทศพัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนามองร่วมกันคือการพึ่งตนเอง (self - reliance) โดยเน้นถึงการให้ชุมชนและครอบครัวได้ช่วยเหลือตนเองมากที่สุด ไม่ต้องคอยความช่วยเหลือจากที่อื่น ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน ใช้ทรัพยากรและแรงงานที่มีอยู่ให้มากที่สุด สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง เคารพในศักดิ์ศรีและศักยภาพของตนเองในการสร้างความหวังและอนาคต

สำหรับประเทศไทยจะสร้างสังคมอนาคตอย่างไรนั้น เราจำเป็นต้องพิจารณาตัวเองและพิจารณาดูข้อคิดเห็นจากประเทศอุตสาหกรรมและประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย อย่างไรก็ตามถึงขั้นนี้เราอาจสรุปได้ว่า จุดที่เราควรเริ่มต้นคือการพึ่งตนเอง (self - reliance) การพึ่งตัวเองนี้เริ่มต้นที่ตัวเราพึ่งตนเองก่อน ต่อไปก็คือครอบครัวก็จะต้องเป็นครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ และสูงขึ้นไปอีกคือชุมชนและประเทศชาติก็ต้องพึ่งตนเองได้ การพึ่งตนเองนั้นไม่ใช่ของง่าย คนที่จะพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องมีความรู้ความสามารถ ขยันหมั่นเพียรและมีคุณธรรมอีกด้วย การพึ่งตนเองนี้ไม่ได้หมายความว่าต่างคนต่างอยู่ แต่หมายถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันทำงาน เช่น ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องน้ำฝนน้ำดื่ม ก็หมายถึงว่าประชาชนในชุมชนนั้นช่วยกันสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร และมีที่เก็บกักน้ำฝนไว้ใช้ตลอดปีโดยไม่ต้องพึ่งใคร การพึ่งตนเองยังรวมถึงการปกครองท้องถิ่น การอาชีพ การสาธารณสุขและการบริการด้านอื่น ๆ ทางสังคมอีกด้วย

การพึ่งตนเองของสังคมไทยจะเป็นไปได้ต้องอาศัยการศึกษา การศึกษาในที่นี้หมายถึงการศึกษาที่เกิดขึ้นในขณะที่เมื่อทำงานในครอบครัวและชุมชน ไม่ใช่การศึกษาที่ขัดแย้งกับบุรุษ ไพรณีย์ เสียวิทย์ หรือภาพบนจอโทรทัศน์ สถาบันการศึกษาที่สำคัญที่

สุดคือสถาบันการศึกษาในชุมชน การศึกษามีขึ้นก็เพื่อให้ประชาชน ครอบครัว และชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ การศึกษาและการทำงานจึงเป็นของควบคู่กันไป สิ่งใดที่ประชาชนทำไม่ได้ก็สามารถไปศึกษาและฝึกฝนที่สถาบันการศึกษาของชุมชนได้ การศึกษาที่ควรเน้นได้แก่

1. **ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี** วิทยาศาสตร์ช่วยให้ประชาชนในชุมชนเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างฉลาด นอกจากนี้ยังเป็นความรู้พื้นฐานทางด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม (ขนาดย่อม หรือครอบครัว) อีกด้วย ส่วนเทคโนโลยีนั้นเน้นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (appropriate technology) โดยใช้พลังงานคืนรูปได้แก่พลังลม พลังน้ำ พลังแสงแดด และพลังทางชีวภาพต่าง ๆ พลังงานเหล่านี้ทำขึ้นใช้เองในครอบครัว และชุมชน นอกจากนี้ยังมีการดัดแปลงเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้แรงคนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สถาบันการศึกษาจึงเป็นแหล่งให้ความรู้และปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้

2. **ความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์** การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้นั้นประการสำคัญก็คือการให้ชุมชนนั้นรู้จักปกครองตนเอง ช่วยเหลือตนเอง รู้จักตัดสินใจในการแก้ปัญหาของตนเอง เช่นในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษา อาชีพ ความปลอดภัย สุขภาพอนามัย ถนนหนทางเป็นต้น และการที่จะปกครองตนเองได้นั้นจะต้องเรียนรู้วิธีการทางประชาธิปไตย แหล่งที่ให้ความรู้และอุดมการณ์ทางประชาธิปไตยอยู่ที่สถาบันการศึกษาของชุมชน และแหล่งปฏิบัติการทางประชาธิปไตยก็คือชุมชนนั่นเอง

3. **ความรู้ทางด้านการสื่อสารและภาษา** ในชุมชนที่กระจายออกไปในที่ต่าง ๆ การรับข่าวสารและข้อมูลจากภายนอกและภายในชุมชนเองมีความสำคัญมาก ถ้าขาดการสื่อสารชุมชนก็จะถูกแยกตัวออกจากโลกภายนอกทันที ข่าวสารที่ได้รับนั้นมาได้หลายทางเช่นทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร และวิดีโอเทป เป็นต้น ข่าวสารต่าง ๆ เหล่านี้นำความรู้และวิธีการใหม่ ๆ มาสู่ชุมชน และ

ในเวลาเดียวกันในชุมชนเองก็ควรมีสุนัขแปลงข่าวและรับข่าวจากชุมชน สังคมในอนาคตนั้นเป็นสังคมของความรู้ ข่าวสาร และข้อมูล (Bell, 1978) ในขณะนี้เป็นที่น่ายินดีว่าสถานีวิทยุประจำถิ่นได้รับความนิยมนักประชาชนมาก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2521) การออกข่าวทางสื่อมวลชนนั้นควรเป็นไปในทางสร้างสรรค์และใช้ภาษาให้เหมาะสม การใช้ภาษาที่ดื่นนั้นเป็นการช่วยสร้างความสามัคคีและความเข้าใจดีต่อกัน ถ้าใช้ภาษาไม่ดีก็อาจเป็นชนวนไปสู่การทำลายกันเอง ประชาชนควรได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักใช้ภาษาในการแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างถูกต้อง และสามารถสื่อความเข้าใจกันได้

4. **ความรู้ทางศาสนาและจริยธรรม** ชุมชนจะสงบสุขได้นั้นประชาชนต้องมีคุณธรรม ความดีเอื้ออำนวยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นประชาชนในประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศกำลังพัฒนา ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากไม่ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา ถ้าใจของคนยังครุ่นอยู่ด้วยความร้อนแสบกิเลส หรือความท้อแท้หมดกำลังใจขาดที่พึ่ง ชุมชนจะร่มเย็นเป็นสุขได้อย่างไร บางท่านคิดว่าการพัฒนาสังคมนั้นควรเน้นทางด้านจิตใจเป็นหลักมากกว่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งสิ่งนี้ก็เช่นแนวโน้มน้อยอย่างหนึ่งในสหรัฐอเมริกา นักบวชคาทอลิกชื่อ Thomas Merton (Capps, 1979) หลังจากได้มาศึกษาแนวความคิดทางศาสนาพุทธ ฮินดู และลัทธิเต๋า ก็ได้แนวความคิดใหม่เกี่ยวกับบทบาทของศาสนาต่อการพัฒนาสังคม และนำความคิดนี้ไปปรับปรุงบทบาทของวัด (monastery) ในสหรัฐอเมริกาเสียใหม่ และก็ได้รับความนิยมมาก ผู้เขียนแน่ใจว่าส่วนหนึ่งของวัดในเอเชียที่ Merton มาศึกษาคือวัดในประเทศไทย Merton เสียชีวิตที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 1968 เขาได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่เชื่อมแนวความคิดระหว่างศาสนาตะวันตกและตะวันออกอย่างแท้จริง

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนาและเป็นสังคมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด ซึ่งก็นับว่าเป็นบุญหรือโชคดีของเราอยู่แล้ว เรามีหลักธรรมทางศาสนามีพระสงฆ์ และมีวัด พร้อมทั้งจะรับผิดชอบต่อการ

ก้าวไปสู่สังคมอนาคต แต่ที่น่าเป็นห่วงก็คือการปฏิบัติทางพุทธศาสนาผิด ๆ ท่านพุทธทาสแห่งสวนโมกขพลาราม (ท่านพุทธทาสในทัศนะของนักวิชาการ, 2525) ได้ให้การวิจารณ์พุทธศาสนาในเมืองไทยว่า “ทั้งสงฆ์และฆราวาสในเมืองไทยล้วนแต่ติดอยู่กับวัตถุนิยม สงฆ์ชวนชวายุอยู่กับสมณศักดิ์และยศตำแหน่ง ข้องเกี่ยวกับการสร้างวัดมากกว่าสอนธรรม” และให้ข้อคิดเกี่ยวกับการทำบุญว่า “...บุญคือการลงคนให้หลงในตัณหาหรือความอยาก และเฝ้าหาความเพลิดเพลินยินดีในเรื่องต่าง ๆ แท้จริงแล้วทุกสิ่งทีล่อให้คนตกไปในอบายมุขและความสูญเปล่าคงไม่มีอะไรเกินบุญหรือทำบุญแน่ และไม่มีอะไรทำลายอิสรภาพของมนุษย์เท่าสิ่งนี้อีกแล้ว” เราจะเห็นว่าศาสนานั้นเน้นในเรื่องของพิธีกรรมประเพณีมากเกินไปจนลืมนิธรรม ท่านพุทธทาสได้ชี้แจงให้เราเห็นถึงหัวใจของศาสนาอย่างแท้จริงคือ นิพพาน หรือการดับกองทุกข์ (กิเลส) และการหลุดพ้นจากภาวะเหล่านี้ก็จะทำให้คนเรามีอิสระสันติ สงบ ไม่ทุกข์ร้อน และรู้ตัวพร้อม (จากเรื่องเดียวกัน หน้า15) ซึ่งจะนำไปได้ก็คือการประพฤติธรรมที่ถูกต้อง เช่น อริยสัจจ์ เป็นต้น ถ้าเราปฏิบัติธรรมกันมากขึ้น เราก็อาจมีสวรรค์บนพื้นภิกขุนี้ก็ได้

แนวทางไปสู่สังคมอนาคตนั่นคงมิได้เกิดจากความคิดฝันแต่เกิดจากเงื่อนไขและความผลักดันที่บางครั้งเราอาจจะกล่าวได้ว่าเราไม่มีทางเลือกอย่างอื่น และถ้าจะให้สังคมอยู่รอดเราคงต้องเดินทางไปตามแนวนี้ สังคมอุตสาหกรรมก็แทบพังทะลายลงเพราะโครงการที่ใหญ่เกินไป และยังคงเผชิญกับอัตราการเพิ่มอย่างสูงของโรคจิต อาชญา

กรรม ยาเสพติด ความไม่ยุติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความเสื่อมคลายทางสังคม ความสิ้นหวังในชีวิต และสภาพแวดล้อมเป็นพิษ สังคมที่ด้อยพัฒนาก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับความยากไร้ ความไม่ยุติธรรมทางสังคม การขาดการศึกษา การดำรงชีวิตอย่างไม่สมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ การที่ประเทศกำลังพัฒนาจะเดินตามรอยประเทศที่พัฒนาแล้วก็คงไม่ดীনก และอาจเป็นไปได้ ดังนั้นทางเลือกทางที่สามคือการเดินทางสายกลาง นั่นคือ “การพึ่งตนเอง” การพัฒนาไม่ได้เน้นที่การผลิตวัตถุ แต่เป็นในเรื่องของความสุขและความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ แต่ละชุมชนและครอบครัวผลิตอาหาร สินค้า และบริการเอง ในชุมชนมีการจัดกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามารถปกครองตนเองได้ การศึกษาที่จำเป็นสำหรับสังคมที่พึ่งตนเองคือความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การปกครองตนเองและประชาธิปไตย ความรู้ทางการสื่อสารและภาษา และความรู้ทางศาสนาและจริยธรรม ถ้าจะพิจารณาสภาพแวดล้อมของประเทศไทย เรามีความพร้อมหลายอย่างที่จะทำเช่นนี้ได้ คือชุมชนยังเป็นชุมชนเล็กและกระจัดกระจายอยู่ในชนบท ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมก็ขยายตัวมากขึ้น รัฐบาลก็สนับสนุนให้มีการปกครองท้องถิ่นและให้ความรู้ทางประชาธิปไตย การขยายตัวทางสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ก็เป็นไปอย่างทั่วถึง เรามีวัดอยู่ทุกตำบล สิ่งที่ต้องทำก็คือพัฒนาสิ่งเหล่านี้ให้ผสมกลมกลืนกับนโยบายการพึ่งตนเองที่คนไทยเคยมีประสบการณ์อยู่ก่อนบ้างแล้ว ถ้าเราทำเช่นนี้ได้ก็หมายความว่าเราสามารถผ่านยุคอุตสาหกรรมเข้าสู่ยุคใหม่โดยไม่ต้องเสียเวลาไปเป็นร้อยปี